

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 6, Sayı: 33, Ocak 2019, s. 320-340

Öğr. Gör. Dr. Günay ÇELİKELDEN

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
gcelikelden@anadolu.edu.tr

SİNAN PAŞA’NIN ŞİİR CÜMLELERİNDE BAKIŞIM

Özet

Şekilci ve sevgisiz her iş ile her türlü kulluğun değersiz olduğunun anlatıldığı Tazarru’-nâme’de düz yazının yanında azımsanmayacak boyutta şiir -2190 beyit-vardır. Sinan Paşa en belirgin üslup özelliği haline getirdiği ritmi, makro ölçekte cümle üyelerinin sayı ve sıralanışının meydana getirdiği bakışım ile yakalar. Bu makalede Tazarru’-nâme¹’nin manzum kısımlarında tespit edilmiş 125 bakışımlı cümle tipinin listesi örnekleriyle verilecek ve Sinan Paşa’nın bakışımlı cümlelerden bir ritim unsuru olarak nasıl yararlandığı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sinan Paşa, Tazarru’-nâme, Türkçe, cümle, bakışım, ritim

SYMMETRIC SENTENCES IN SİNAN PAŞA’S POETRY

Abstract

There are 2190 couplets besides prose in Tazarru’-nâme. It is stated that every kind of insincere and pretended work and faithfulness is worthless. Sinan Paşa holds the rhythm which is made the most distinctive stylistic feature with sentence symmetry as macro scale. In this article 125 symmetric sentence types that are detected in verses of Tazarru’-nâme will be given with examples, and how Sinan Paşa utilized the symmetric sentences as a rhythmic element will be examined.

Key Words: Sinan Paşa, Tazarru’-nâme, Turkish, sentence, symmetry, rhythm

---

¹ Mertol Tulum (2014a). *Tazarru’-Nâme, Yakarışlar Kitabı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Bu metinden alınan bakışımlı cümle tipi örnekleri sayfa numarası/beyit sırası şeklinde belirtilmiştir.

GİRİŞ

Sinan Paşa (öl.1486), okuyucu ya da dinleyicinin yüreğini dilin en küçük birimi olan seslerle yakalar ve yine bir dilin erginliğini gösteren en büyük birimi olan cümle çeşitlenmeleriyle kendine bağlar. Keskin zekâsı ve idrak kabiliyeti sayesinde Sinan Paşa, Türkçe eserlerini orkestra ile bestelenmiş çok bölümlü bir senfoninin inişli çıkışlı, kimi durağan kimi hızlı ritmik dalgalanmaları hâline getirmiştir. Bu durumda onun nesri, ritimsiz düşünülemez müzikten ve şiirden çok farklı değildir.

Sinan Paşa'nın yakaladığı ve en belirgin üslup özelliği haline getirdiği ritmin ayrıntılarıyla gözler önüne serilmesi ve ileride bu konuda yapılabilecek üslup/stil çalışmalarına öncü bir çalışma olabilmesi gayesiyle telif ettiğimiz "Sinan Paşa'nın Nesrinde Ritmik Unsurlar (Tazarru'nâme Üzerinde Tahlil-2018)" adlı doktora tezinde *sesten başlayıp cümleyi de içine alan* yepyeni ve son derece pratik bir ritmik şablon hazırlanmıştır. Teklif edilen bu yeni metotla aslında permütasyondan başka bir şey olmayan ritim, matematiksel bir sistematığe oturtulmuş ve paralelliklerin daha da net görülebilmesi için her bir ritim unsuruna bir renk tayin edilmiştir. Şiir için de geçerli olan bu ritmik şablon, "Sinan Paşa'nın Şiiri" başlıklı bildirimizde (2018)², Tazarru'nâme'nin apayrı bir çalışmanın konusu olarak bir kenara bırakılan şiir parçalarına uygulanmıştır. Söz konusu bildiri metninde 125 ayrı bakışimli cümle tipinden yalnızca 19'u bakışımın daha iyi görülebilmesi için örneklenmiştir.

Yöntem

Kendi kendine yeten bir yargı **cümle** sayılır. Demek ki cümle bağıntısız bir yargıdır. Bu bakımdan ilkin iki türlü cümle ayırt ederiz: 1. Basit cümle (phrase simple): Bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan cümledir. 2. Birleşik cümle (phrase posée): Birden fazla yargıdan meydana gelen bir söyleyiş topluluğudur. Basit cümle yüklemi bir çekimli fiil ya da bir yüklem ismi olduğuna göre iki türlü olacaktır: 1. Fiil cümlesi (phrase verbale), 2. İsim cümlesi (phrase nominale) (Banguoğlu 2007: 522-524). Eski Türkçe'den beri cümlede kelime sırası gramerce sebeplerle yer yer değişegelse de tam yapıışlı (construction pleine) basit fiil cümlesinde beş üye vardır ve bunların doğrudan sırası (ordre direct) şöyledir (Banguoğlu 2007: 532) : **kimse** + **zarflama** + **isimleme** + **nesne** + **yüklem**

Geçişsiz fiil cümlesinde olduğu gibi isim cümlesinde de yüklem başka bir varlık üzerinde etkisi bulunmadığından nesne bulunmaz, cümlenin bir üyesi eksik olur. Vurguya paralel bir gramerce işleyiş teşkil eden değişik sıralanışlar isim cümlesinde de görülmekle birlikte, tam yapıışlı basit isim cümlesinde dört üye vardır ve bunların da doğrudan sıraları şöyledir (Banguoğlu 2007:535): **kimse** + **zarflama** + **isimleme** + **yüklem**

Cümlede yukarıda da görüldüğü gibi

- **Açık yeşil vurgu rengi kimseyi**
- **Turkuaz vurgu rengi zarflamayı**
- **Koyu kırmızı vurgu rengi ile beyaz yazı rengi isimlemeyi**
- **Pembe vurgu rengi nesneyi**
- **Sarı vurgu rengi yüklemi** göstermek için kullanılmıştır.

² Atebetü'l-Hakâyık'ın Basılışımın 100. Yıl Dönümü Adına X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 17-19 Ekim 2018, Eskişehir.

Ayrıca üyenin müşterek kullanımını belirtmek için büyük M harfi, üst simge olarak müşterek kullanılan üyeye iliştilmiştir. Mesela Kimse^M demek, bakışimli cümlede “kimse” üyesinin ortak olması demektir. Yine müşterek gizli üyeler, (Kimse)^M gibi parantez içine alınmıştır. Cümle üyelerinin birden fazla olması durumunda ise rakamlar İsimleme₁ + İsimleme₂ gibi alt simge hâlinde üyelere iliştilmiştir.

Cümle bahsine kadar olan ses, gramer, vezin, kelime uyumları Hoca Paşa'nın ritim anlayışına ancak mikro ölçekte bir bakış açısının değerlendirme sonuçlarıdır. Bu cümleler gerek Farsça ki'li birleşik yapılarla gerek Türkçe'ye özgü yapılarla basit, sıralı ya da şartlı birleşik cümleler hâlinde kurulmuştur. Tam bakışımın yanı sıra unsur sayısı veya unsur değişikliğinden ötürü kusurlu bakışimler da ritmik kabul edilmiştir. Şiirde bakışım/paralellik sağlayan 45 isim cümlesi tipi, 80 fiil cümlesi tipi tespit edilmiştir. Sinan Paşa'nın Tazarru'-nâmesi'ndeki 2190 beytin arasında cümle üyelerinin sayı ve sıralanışının meydana getirdiği bakışimler isim ve fiil cümleleri bakımından şöyle sıralanmıştır:

1. İsim Cümleleri Bakımından Bakışım

1.1. Yüklem

Dü cihânın evveli vü âhırı/Cüz vü küllün bâtını vü zâhiri 65/16

Vâhib-i nutk-ı kâtib-i menşur/Mebde-i emr ü mübdi-i me'mûr 139/132

Yûsuf-ı mısır-ı “Ene emlah” durur/Mehdî-i mehd-i “Ene efsah” durur 687/13

Bûsitândır ki pür gül ü nesrîn/Âsümândır ki pür meh ü Pervîn 141/148

1.2. Seslenme^M+Kimse

Ey Hudâvend-i âşikâr u nihân/Kâr-fermâ-yı gerdiş-i devrân 135/98

Menşe-i feyz-i rahmet-i ezeli/Mâlik-i lâ-yezâl u lem-yezeli 135/99

Bâsıt-ı nûr-ı âfitâb-ı şühûd/Kâbız-ı zıll-ı imtidâd-ı vücûd 135/100

Ey maksad-ı himmet-i bülendân/Maksûd-ı dil-i niyâzmendân 275/1

Ey sürme-keş-i bülend-bînân/Der-bâz-kün-i derûn-nişînân 275/2

Ey sâni'-i cism ü hâlik-ı rûh/Merhem-dih-i sînehâ-yı mecruh 275/3

1.3. Seslenme^M+Kimse+Yüklem

İlâhî vâkıf-ı esrâr sensin/Şifâ-bahş-ı dil-i bîmâr sensin 609/56

1.4. Seslenme^M+Yüklem^M+Kimse

Ey ki sensin Bâtın u hem Âşikâr/Râhim u Rahmân u Hayy u Kirdigâr 103/9

1.5. Kimse+Yüklem

Ol hiredmend-i hiredmendân durur/Ol hudâvend-i hudâvendân durur 67/36

Aşk oldur ki ol kadîm olur/Câyigâhî dil-i kerîm olur 537/1

Bu tarîk-ı pâk-bâzân-ı Hudâ/Bu değıldir râh-ı cavk-ı bî-hayâ 565/13

- Şevk olur aşk ehlinin tâc-ı seri/Ol harîm-i hürmetindir reh-beri 583/28
- Ben ol hâkim ki bir hâşâke değmez/Ben ol hayyim ki mürde hâke değmez 605/24
- Ben ol mestim ki gaflet câmin içmiş/Ben ol murgum havâ dâmına düşmüş 605/25
- Gönlüdür hâzin-i hıazâne-i aşk/Dilidir murg-ı âşiyâne-i aşk 673/14
- Sözümdür mûnis-i uzlet-güzînân/Hadîsim hem-dem-i sohbet-nişînân 709/1
- Sehun sâkîsi mahmûrân-ı aşkın/Sehun cüllâbı rencûrân-ı aşkın
- Sehun cism-i cihânın oldu cânı/Sehun bâğ-ı dilin âb-ı revânı
- Sehun bârân u dil ebrî matîrın/Sehun lûlû vü deryâsı zamîrın
- Sehun ârâyişi dildâr-ı aklın/Sehun nev-bâvesi gülzâr-ı aklın
- Sehun bir sırr-ı esrâr-ı İlâhî/Sehun bir dürr-i dürc-ı pâdişâhî 713/18-22
- Dehânıdır nemekdân-ı melâhat/Ruhu gül-berg-i bostân-ı sabâhat 211/7
- Çeşm-i ser gammâz-ı çeşm-i dil durur/Çeşm-i dil bîrûn-ı âb u gil durur 63/5
- Akl-ı kâr üftâde cân dil-dâdesi/ Âsûmân gerdân zemîn istâdesi 65/15
- Hubb-ı dünyâ şeh, emel meydânıdır/Hırs gûy u câh onun çevgânıdır 419/30
- Sikke-i hükmi mütegayyir değil/Arsa-yı milki mütekaddir değil 59/17
- Rûh-ı kudsî hem-nişînidir onun/Akl-ı küllî pâsübânıdır onun 571/5
- Dil-i pür-cûsudur deryâ-yı mevvâc/Ruh-ı rahşendesî hurşîd-i vehhâc 663/10
- Bişr-i Hâfî vü Bâyezîd hani/Şiblî vü Şeyh Bû-Saîd hani 283/5
- Câmî cân eyleyen vücudundur/Dü cihân gark-ı bahr-ı cûdudur 135/102
- Âlemi âşifte eden sevdâsıdır/Dilleri cûşa veren deryasıdır 565/15
- Her mertebenin kelâmı vardır/Her ma'rifetin makâmı vardır 553/13
- Bu cihân u sâkinidir münteşir/Ol cihân u sâlikidir müstemir 429/114
- Bu cihân u âşıkıdır münkatî'/Ehl-i ol âlem muhalled müctemi' 429/115
- Öğdüğüm ben sözümü lâf değil/Medhim onu abes güzâf değil 143/155
- Ahter-i âsûmân-ı ma'rifet ol/Zübde-i çâr tab' u şeş cihet ol 123/4
- Hâmil-i külfet-i mücâhede ol/Kâbil-i lezzet-i müşâhede ol 123/5
- Her dil ki açıldı bestesidir/Her ten ki sahîh hastasıdır 389/23
- Her perde ki var hayâl-bâzî/Her nakş ki görünür mecâzî 397/71
- Kim ölümden korkmaz ol câhil durur/Cân bedenden gitmesi müşkül durur 449/30
- Her dilin başka başka virdi olur/Her dilin türlü türlü derdi olur 137/106
- Kible-i rûy-ı sûfiyân bârîgeh-i safâsıdır/Sürme-i çeşm-i kudsiyân hâk-i der-i serasıdır 695/1
- Hayr u şerr ü nîk ü bed her bîş ü kem/İş ü şâdî râhat u hem renc ü gam

Cümle-i takdîr Hak'ın izharıdır/Her ne var ol Kirdigâr'ın kâridir 163/3-4

1.6. Kimse^M+Yüklem

Ol vücûd-ı pâk ü hayy-ı zü'l-celâl/İzid-i bî-çûn kadîm-i lâ-yezâl 67/34

Ol Hudâ-yı hakk u sultân-ı ezel/Fâil-i mutlak hakîm-i lem-yezel 67/35

Muhabbet cevher-i deryâ-yı cândır/Kabâ-yı nâzûk-i bâlâ-yı cândır 507/4

Sözümdür mâ-cerâ-yı aşk-bâzân/Tamâmet kıssa-yı sâhib-niyâzân 709/2

Kamu ashâb u erbâb-ı hidâyet/Gedâyân-ı der-i sâhib-vilâyet³ 723/1

Her çehâr âfitâb-ı çarh-ı ümem/Bahr-ı sıdk u hayâ vü adl ü kerem 727/1

O nûr-ı dîde-i bîdâr-ı Mecnûn/Müdâvât-ı dil-i bîmâr-ı Mecnûn

Şinâsâ-yı rumûz-ı dil-rübâyî/Talebkâr-ı nişân-ı âşinâyî

Çırâğ-ı meclis-i sohbet-nişân/Nevâ-yı perdehâ-yı nâzenînân

Gül-i sırâb-ı bostân-ı letâfet/Süvâr-ı çüst-i meydân-ı zarâfet

Büt-i şekker-leb ü şîrîn-şemâil/Cemâl-i âlem ü nûr-ı kabâil 211/1-5

Bu nazm u nesri ki tertîb kıldım/Bu elfâzı ki ben terkîb kıldım

Tazarru'-nâme-i sâhib-dilândır/Ki makbûl-i revân-ı mukbilândır

Enîs-i hâtır-ı bî-çâregândır/Ferah-bahş-ı dil-i âvâregândır

Gülîstândır ki döşenmiş çiçekler/Dolu içi gül ile yâsemenler 711/4-7

1.7. Kimse+Yüklem^M

Fazl u dâniş çeşmesinin menbaı/Lutf u cûdun ma'den ü kâni Ömer 739/2

1.8. Yüklem+Kimse

Hani ol hüsn-i hulk u lutf-ı tab'ı/Hani o heybet ü tertîb ü vaz'ı 287/4

Aşktr gam mâyesin sevdâ eden/Aşktr vîrânededen gavgâ eden

Aşktr gavvâs-ı deryâ-yı vücûd/Aşktr mellâh-ı fûlk-i bahr-ı cûd

Aşktr âyîne-i gîtu-nümâ/Aşk üsturlâb-ı esrâr-ı Hudâ 519/1-3

Ol imiş cezb eyleyen beni bana/Ol imiş hem komayan beni bana 513/6

Mahzen-i esrâr-ı Rabbânî dilin/Mazhar-ı envâr-ı Sübhânî dilin 179/9

Mübdi'-i bî-avn u bî-illettir Ol/Hâlik-ı bî-gâyet ü illettir Ol 103/8

Buraya nihâyet-i tarîkat/Burada hulâsa-yı hakikat 395/65

Ayb olur şivehâ-yı reng-âmîz/Ayb olur güftehâ-yı bâd-engîz 545/9

³ Bu beyitten hemen sonra gelen nesir kısmında da Kimse^M+Yüklem sıralaması kullanılmıştır: cemîsi kâfiyân-ı dîn-i Nebî ve hâmiyân-ı millet-i Arabî; hâfizân-ı şeriat-i Muhammedî ve nâsirân-ı tarîkat-i Ahmedî; nâkilân-ı Kelâm-ı kadîm ve râviyân-ı hadîs-i kerîm, nâsirân-ı âsâr-ı dîniyye ve hâdiyân-ı aşkâid-i yakîniyye...

1.9. Yükleme^M+Kimse

Budur şem'-i şebistân-ı zamâne/Gül-i hoş-bûy-ı bostân-ı zamâne 711/9

Hani peygamberân Mesîh ü Kelîm/Âdem ü Şîr ü Nûh u İbrâhîm

Yûnus u Lût u Yûsuf u Ya'kûb/Sâlih ü Hûd ü Yûşa' u Eyyûb 283/1-2

Yâ hani hoca-yı sirâçe-i kül/Hâtem-i enbiyâ çirâğ-ı rûsûl

Hani Ebû-Bekr ü Ömmer ü Osmân/Yâ Alî şîr-i saf-der-i devrân 283/3-4

1.10. Kimse^A+Yükleme+Kimse^B

Hâk-i deri ravza-yı cândır onun/Gerd-i rehi cân u cihândır onun 687/14

1.11. Zarflama+Yükleme

Rûz u şeb durmayıp girân-bârım/Gussa-yı fikr ile giriftârım 143/165

Gâh teşvîş-i harc-ı kût-ı ayâl/Gâh efkâr-ı kesb-i ilm ü kemâl 145/166

1.12. Zarflama^M+Yükleme

Murg gibi beste-i dâne olur/Mübtelâ-yı hîş ü bigâne olur 583/16

1.13. İsimleme^M+Yükleme

Hüsn gülzârında bir servi-kadem/Lâle-rû sünbül-hat u nesrîn-hadem 533/42

1.14. Kimse+İsimleme+Yükleme

Cümle diller sende olur bî-lisân/Enbiyâ hâk-i rehinde cân-fişân 487/3

Birinin vasfı âhara merbut/Birinin hâli biri-le meşrut 499/3

1.15. Kimse^M+İsimleme+Yükleme

Aşk eri ibtidâda hâm olur/Derd-i aşk içre nâ-tamâm olur 503/4

1.16. Kimse+Yükleme+İsimleme

Özünden özge râyum yok cihânda/Kapından gayrı câyım yok cihânda 215/8

1.17. İsimleme+Kimse+Yükleme

Revzen-i dîdeye ziyâ senden/Ravza-yı sîneye safâ senden 279/12

Aşk içinde sulh u ceng olmak aceb/Aşk içinde bûy u reng olmak aceb 535/55

1.18. İsimleme+Yükleme+Kimse

Onda yok kismet-i miât u ülûf/Onda yok zahmet-i hudûs u hurûf 139/127

Milk-i rûh içre pâdişâh dilin/Varlığın şehri içre şâh dilin 137/113

Kârübâr u hâlîme hayrân ben/Bu kafeste deng ü ser-gerdân ben 435/161

1.19. Yükleme+Kimse+İsimleme

Hani bin türlü tedbiri cihânda/Hani fikr ettiği âmâli onda 287/1

1.20. Yükleme+Kimse^A+İsimleme+Kimse^B

Hani sultânlığı âlemde onun/Hani hükümü benî-âdemde onun 287/3

1.21. Kimse+Zarflama+Yüklem

Bezmi her dem gülşen-i ma'nî olur/Seyri her vakt âlem-i kübrî olur 71/58

Kevâkib kudretiyle kâr-fermây/Tabâyi' san'atıyla gevher-âmây 147/14

La'netî evvelden olur la'netî/Cennetî evvelden olur cennetî 163/8

Sen be-ruh mâh-ı matla'-ı Lev lâk/Sen be-kad serv-i gülşen-i eflâk 677/14

Her birisi sana bir hevâdır/Her ârzü ki var dile hudâdır 157/6

Her def ü ney onlara zâkir durur/Gizli diller ehline zâhir durur 563/6

Sır içinden bunlara tâbân olur/Kamu Ondan zinde vü cünbân olur 65/13

Cümle eşyâ sâcid-i dergâhdır/Her biri kadrince Onun âgâhdır 65/14

Her nihâli bâğbân dikmek gerek/Her ekinin tohumunu ekmek gerek 171/12

Vücûdu cümle-i mevcûda kâhir/Nişânı her görünenlerde zâhir 147/8

1.22. Kimse^M+Zarflama^M+Yüklem

Âşık olan dâimâ yek-sû olur/Yek-dil ü yek-kible vü yek-rû olur 547/7

1.23. Kimse^A+Zarflama+Kimse^B+Yüklem

Akl-ı küll'ün halvetine râhî yok/Cebreil'in vaktine âgâhî yok 665/9

1.24. Kimse+Yüklem+Zarflama

Lâ kılavuzdur fenâ iklimine/Lâ delîl olur hakikat iline 481/4

Pîr-i reh kibrît-i ahmerdir hemîn/Sînesi bir bahr-ı ahzardır hemîn 171/18

1.25. Kimse+Yüklem^A+Zarflama+Yüklem^B

Merg-i bî-mergî olur ona helâl/Berg-i bî-bergî olur ona nevâl 429/118

1.26. Zarflama+Kimse+Yüklem

Yüzündendir cırâğ-ı dil münevver/Saçındandır meşâm-ı cân muattar 211/8

İbtidâna senin nihâyet yok/İntihâna senin bidâyet yok 277/9

Her kimin kim sabrı vardır genc onun/Her kimin kim genci vardır renc onun 407/12

Her ciğerde derdinin bir âhî var/Sana her bir zerrenin bir râhî var 489/6

1.27. Zarflama^M+Kimse+Yüklem

Fikretinde ins ü cân fertüttür/Akl hayrân cân dahi mebhüttür 489/7

Âşıka süz ü şevk-ı derd gerek/Nefes-i germ ü âh-ı serd gerek 545/8

1.28. Seslenme^M+Zarflama+Kimse+Yüklem

İlâhî ölmeden tevfiik senden/Bu cân ayrılmadan tahkik senden 609/57

1.29. Zarflama+Yüklem+Kimse

Tab'a bir ilhâm-ı Rabbânîdir ol/Câna bir telkîn-i rûhânîdir ol 265/9

Ne hoştur dil kim ola şevki dâim/Ne hoştur cân kim ola zevki dâim 525/3

Hemîn Hak afvınadır i'timâdım/Hemîn lutfundır ancak istinâdım 837/38

1.30. Zarflama^M+Yüklem+Kimse

Yol erine menzil-i a'lâdır ol/Müntehâ-yı câhidû finâ 'dır ol 365/6

1.31. Yüklem+Kimse+Zarflama₁+Zarflama₂

Var şikâyetlerim zamândan çok/Var hikâyetlerim cihândan çok 145/169

1.32. Yüklem+Zarflama₁+Kimse₁+Zarflama₂+Kimse₂

Hani geh şugl-i ilm ü gâh şahlık/Hani geh ders ü gâhî pâdişâhlık 287/5

1.33. Yüklem, Yüklem

Seyyid-i kâinât u şem'-i rûsul/Mefhar-ı enbiyâ imâm-ı sübül 671/1

Şem'-i Bahtâ çirâğ-ı Beyt-i harem/Sadr u bedr-i cihân, cihân-ı kerem 671/2

1.34. Yüklem₁, Yüklem₂, Kimse₁

Dil durur bil kâşif-i esrâr-ı rûh/Dil durur bil kâbil-i emtâr-ı rûh 571/15

1.35. Yüklem, Kimse+Yüklem

Rahîmsin hulk-ı rahmânî seninle/Kerîmsin lutf-ı rabbânî seninle 831/1

1.36. Yüklem, Yüklem+Kimse

Nakş-bend-i vücûd yok gayrın/Müstehıkk-ı sücûd yok gayrın 279/10

1.37. Yüklem, Zarflama+Kimse+Yüklem

Bî-nevâyım bana nevâ senden/Derdümendem bana devâ senden 279/18

1.38. Yüklem+Kimse, Yüklem

Enîs-i derdimendândır sehun bil/Celîs-i müstemendândır sehun bil 711/17

1.39. Kimse+Yüklem, Yüklem

Acz-i şükr olur hakikat şükr bil/Acz-i derk olur kemâl-i derk bil 85/5

1.40. Kimse+Yüklem, Kimse+Yüklem

Gözleri bir sâkîdir içmek gerek/Gamzesi bir câdudur kaçmak gerek 199/12

Genç O'dur cümlesi vîrânesi/Şem' O'dur cümlesi pervânesi 59/25

Kimi sâcid kimi hizmette kâim/Kimi râki' kimi kâr-i dâim 251/5 zarflama fazla

1.41. Kimse+Yüklem, İsimleme+Kimse+Yüklem

Zamân ondan velî onda zamân yok/Mekân ondan velî onda mekân yok 147/9

1.42. Kimse+Yüklem, Kimse+Zarflama+Yüklem

Bu cihân-ı akl u cân hayranıdır/Gûy-ı diller cümle ser-gerdânıdır 103/5

Murg-ı cândır dâmi ile pây-bend/Kimde ki sevdâsı vardır ser-bülend 103/6

1.43. İsimleme+Kimse+Yüklem (VAR=Ø), Kimse+Yüklem

Önümde âyine nûr-ı basar yok/Cihân pür-kıssa vü bende haber yok 605/19

1.44. İsimleme+Yüklem, Yüklem

Hüsn içinde bî-nazîrim bilirim/Hûblık mülkünde mîrim bilirim 533/38

1.45. Yüklem+İsimleme, İsimleme+Yüklem

Değilsin cihânda cihâna dolu/Değilsin mekânda mekâna dolu 61/8

2. Fiil Cümleleri Bakımından Bakışım

2.1. Yüklem

Sâhib-i âşikân-ı sâdik ol/Hem-reh ü hem-dem-i muvâfik ol 127/44

Tâlib-i ayn-ı ittihâd olur/Sâlik-i râh-ı infirâd olur 505/15

2.2. Kimse+Yüklem

Sen oldun mihr-i bürc-i âlem-i dil/Sen oldun mühr-i nakş-ı hâtem-i dil 667/2

Sen oldun rûhu bu ervâh-ı cismin/Sen oldun genc dü âlem tılısımın 667/3

Cevher-i aşk oldu peydâ vü nihân/ Cevher-i aşk oldu nûr-ı dü cihân

Cevher-i aşk oldu deryâ-yı azîm/Cevher-i aşk oldu bir dürr-i yetîm 545/2-3

Goncanın subh burkai açılır/Çehre-i yâsemen dahi saçılır 153/18

2.3. İsimleme+Yüklem

Maânî bahrine gavvâs oluptur/Dil ehli bezmine rakkâs oluptur 711/11

2.4. Yüklem+İsimleme

Kadem basmış ne kim var kün fe-kân'a/Kalem çekmiş be-küllî ins ü câna 663/15

Bir nazar eyle bu ben gam-hâreye/Çâre et bu bende-i bî-çâreye 703/6

2.5. Nesne+Yüklem

Câm feth et ismini ref eylegil/Nefsi kesr et şerrini men eylegil 419/40

Şol gıdâ kim yarar ola istemez/Şol yemek kim "Ye" diyeler yiyemez 199/4

2.6. Yüklem+Nesne

"Dedim: 'Ey meh-rû nedir noldu sana/Etme yakışmaz sana âh u bukâ'" 531/35

"Dedi: 'Var gönlümde bir derdim aceb/Kim bana bu giriyeye oldur sebep'" 531/36

Değiştirgil bu ahlâk u sıfâtı/Yugıl dilden bu nakş-ı kâinâtı 609/55

2.7. Yüklem^A+Nesne+Yüklem^B

Kılar sünbülleri anber-fişânlık/Eder la'l-i lebi gevher-fişânlık 213/13

2.8. Yüklem+Nesne₁+Nesne₂

Dedi: "Kim ki aşka düştü derdi_ odur/Bil tarfkatta hakikat merdi_ odur 531/22

Kim ki âşık olmaya ger bin yaşar/Ehl-i dil onu hemîn oğlan sayar" 531/23

2.9. Zarflama+Yüklem

Bî-kalem sûret-i bedî' ettin/Bî-sütûn hayme-i refî' ettin 89/2

Zümre-i ervâh ile mahrem olur/Sâlikân-ı kuds ile hem-dem olur 71/59

Mahmûr-ı çihil sabûh kıldı/Şâyeste-i sad fütûh kıldı 387/9

2.10. Yüklem+Seslenme+Kimse

Gel ey âb-ı revân-ı bûsitânım/Gel ey mihr-i münîr-i âsümânım 201/6

Yârî et ey mûnis-i gam-hâregân/Çâre et ey çâre-i bî-çâregân 597/1

2.11. Seslenme^M+(Kimse)^M+Yüklem

Ey dil emel-i muhâl etme/Olmaz taleb-i hayâl etme 555/16

2.12. Kimse+İsimleme+Yüklem

Vücûdu aşk içinde zinde oldu/Dili ben bendesine bende oldu 517/9

2.13. Kimse+Nesne+Yüklem

Ateş-i şevki cihânı od eder/Zerresi_onun âlemi hoşnûd eder 69/41

Tîğ-i vahdet varlığını pâralar/Hançer-i lâ her taraftan yâralar 585/36

2.14. Kimse+Zarflama+Yüklem

Sen gam u şâdîden etme cûşunu/Sen hayâl ü vehm ile etme huşunu 425/75

Vird-i dil dâim senân ola senin/Nakd-ı cân her dem vefân ola senin 703/8

2.15. Kimse+Yüklem+Nesne

Kimisi bulur cemâl-i dünyâ/Kimisi bulur kemâl-i ukbî 227/7

Kimisi bulur ulüvv-i âcîl/Kimisi bulur sevâb-ı âcîl 227/8

Akl eydir "Fikr ile işleyelim"/Aşk eydir "Fikri elden koyalım"

Akl ister kâr-sâz olmaklığı/Aşk ister pâk-bâz olmaklığı

Akl ister kim bula âsûdelik/Aşk ister ki ola âlûdelik

Akl ister kethudâlık etmeğe/Aşk ister pâdişâlık etmeğe

Akl eydir: "Halka rûsvây olmagıl"/Aşk eydir: "Yürü hûd-rây olmagıl"

Akl eydir "Kuru mestliktir işin"/Aşk eydir "Hûd-perestliktir işin"

Akl eydir "Ben beden sultânıyım"/Aşk der: "İki cihânın hânıyım"

Akl eydir "Ben cemâl-i âlemim"/Aşk eydir "Ben kemâl-i âdemim"

Akl eydir "Ben cihânın zeyniyim"/Aşk eydir "Ben dü kevnin rûknüyüm"

Akl eydir "Gel beri tutgıl sözüm"/Aşk eydir "Sen dahi basgıl özüm"

Akl eydir "İlmi niçin kodunuz"/Aşk eydir "İlmi bende bulunuz"

Akl eydir: "Ben yakîn verdim Hak'a"/Aşk eydir: "Ergiriyim Hazret'e" 521/10-21

2.16. Kimse+Yüklem+Zarflama

Benim destim oluptur dest-i Leyli/İçim taşım alıptır mest-i Leyli 209/17

2.17. Kimse^M+Yüklem^M+Zarflama

Nola ben kuluna etsen inâyet/Bu azmış gönlüme kılsan hidâyet 605/13

2.18. İsimleme+Nesne+Yüklem

Aşk câmindan şarâb-ı nâb ver/Humm-ı Hak'tan bir mey-i nâ-yâb ver 581/6

2.19. İsimleme+Yüklem+Nesne

Kime diyem ki bulmazım hem-dem/Kime arz edeyim ki yok mahrem 145/170

2.20. İsimleme^M+Zarflama+Yüklem

Dergehine bî-bizâat gelmişim/Vâsık-ı lutf u şefâat gelmişim 703/9

2.21. İsimleme+Yüklem+Kimse

Bir alemde oldu rûhun âlemi/Bir alemde dahi oldu âdemi 667/16

2.22. Nesne^M+Kimse+Yüklem

Lezzet-i aşkı âşikân anlar/Pâk-bâzân-i cân-fişân anlar 543/4

2.23. Nesne+Zarflama+Yüklem

Derûnum nûrun ile rûşen eyle/Dilimi zikrin ile gülşen eyle 609/54

2.24. Nesne+Yüklem+Zarflama

Kâinâtı gulâm kıldı sana/Bunca mahlûkı râm kıldı sana 123/15

Fakrı bile ki ne cevherdir latîf/Fakrı bile ki ne haslettür şerîf 409/9

2.25. Zarflama+İsimleme+Yüklem

Meh gibi âleme tâbân olasin/Gül gibi her demde handân olasin 263/3

2.26. Zarflama+Yüklem+İsimleme

Gönülden kıl teveccüh hazretine/Dil ü cândan kıyâm et hizmetine 253/11

2.27. Zarflama+Nesne+Yüklem

Düşüne göre ta'bîrin görüser/Hayâle göre te'vîlin bulusar 289/18

Her deminde âlemi seyrân eder/Yer ü göğü her nefes cevân eder 71/60

2.28. Zarflama^M+Nesne+Yüklem

Geh gehî câm-ı hayât-âmîzi gör/Hâlet-i merdân-ı şûr-engîzi gör 583/25

2.29. Zarflama+Yüklem+Nesne

Adl ile tut ne işlesen işini/Adl ile kıl cemî-i cünbüşünü 129/51

2.30. Zarflama+Yüklem+Kimse

Murg gibi beste-i dâne olma sen/Mübtelâ-yı hîş ü bîgâne olma sen 267/34

2.31. Yüklem+Kimse+Nesne

Komaz ol endîşe-i dünyâ vü dîn/Komaz ol hırs u hevâ vü kibr ü kîn 409/13

Bî-dil ü bî-çâre etmiş aşk onu/Derdümend âvâre etmiş aşk onu 529/9

2.32. Yüklem+Nesne+Kimse

Koparısar bunu avâsıf-ı aşk/Kapıardır bunu havâtıf-ı aşk 559/9

2.33. Yüklem^M+Nesne+İsimleme

Kodun gencine-i irfân dilimde/Kilid-i genc-i îmânı elimde 607/33

2.34. Yüklem+Kimse+İsimleme

Erer lutfun nesîmî mürde câna/Bakar rahmet gözü âsî olana 833/4

2.35. Yüklem+İsimleme+Kimse

Ermez O'na bu hayâlât ü gümân/Olmaz O'na hem işârât u beyân 75/5

Dirilmiş bâğ içinde halk-ı âlem/Turur her kûşede yüz türlü âdem 339/8

Kalmaya gönlünde fikr-i neng ü nâm/Bir ola katında cümle hâs u âm 407/5

2.36. Seslenme^M+Nesne+Yüklem+Zarflama

İlâhî âbdestim bilirim hiç/Yuduğum pây u destim bilirim hiç 257/12

2.37. Zarflama₁+Yüklem^A (OL- = Ø)+Zarflama₂+Yüklem

Gâhî hurşîd ü gehî deryâ olur/Gâhî kûh-i Kâf geh Ankâ olur 71/61

2.38. Zarflama₁+Zarflama₂+Yüklem^A+Kimse+Yüklem^B

Az kor isen az göresin sen hesâb/Çok kor isen çok çekesin sen azâb 445/8

2.39. Kimse+İsimleme+Yüklem+Nesne

Beni gören dilde komaz jengini/Gül ruhum aksinden alır rengini 533/39

2.40. Kimse^M+Nesne+İsimleme+Yüklem

Bu semâ onu gönülden arıdır/Durduğunca seni ondan korudur 567/26

2.41. Kimse+Nesne^M+İsimleme+Yüklem

Sen onu kelbe hem-nişîn etme/Sen refik-ı bede karîn etme 131/71

2.42. Kimse+Nesne+Zarflama+Yüklem

Ehl-i kurbet şevkini artık bilir/Vuslat ehli aşkını artık bilir 585/42

2.43. Kimse+Zarflama+Yüklem+İsimleme

Derdi olan hoş yetişir dermanına/Cân veren ten vasl olur cânânına 175/55

2.44. Kimse+Zarflama₁+Zarflama₂+Yüklem

Nâz her dem niyâz ile bulunur/Sûz her demde sâz ile bulunur 499/4

2.45. Zarflama^M+Kimse+Zarflama₂+Yüklem

Adl ile dest-i şah kavî görünür/Kâmet-i milk müstevî görünür 129/54

2.46. Nesne+Kimse+İsimleme+Yüklem

Ya'ni gönlün sen cihâna vermegil/Sen ebed milkini ana vermegil 427/103

2.47. Nesne^M+Kimse^M+İsimleme+Yüklem

Beni sen bu nişmenden cüdâ kıl/Dil ü cân gülşenine âşinâ kıl 609/46

2.48. Nesne+Kimse+Yüklem+Zarflama

Hadîs-i aşkı âşık anlar ancak/Ruh-ı Azrâ'yı Vâmık anlar ancak 495/2

2.49. Nesne+Yüklem+Zarflama+İsimleme

Cehdi de koma belf elinden/Hakk'ı dahi koma hem dilinden 229/12

2.50. Nesne+Yüklem+Seslenme+Kimse^M+İsimleme

Beni sürme İlahî sen kapından/Beni redd etme yâ Rab hazretinden 607/30

2.51. İsimleme+Nesne+Kimse+Yüklem

Cûy-ı dile âb-ı revân Ol verir/Dürç-i tene gevher-i cân Ol verir 59/23

2.52. İsimleme+Nesne+Yüklem+Kimse

Kimine ni'met müyesser eyler ol/Kimine zahmet mukadder eyler ol 163/7

2.53. İsimleme+Yüklem+Nesne+Zarflama

Derûnunda bulur mahbûbu ancak/Katında ol olur matlûbu ancak 509/9

2.54. İsimleme₁+Nesne₁+İsimleme₂+Nesne₂+Kimse^M+Yüklem^M

Çarha revîş kutba sebât Ol verir/Câna safâ rûha hayât Ol verir 59/22

2.55. Zarflama+Kimse+Yüklem+İsimleme

Gehî dil meyl eder vech-i sıfâta/Gehî cân tâlib olur nûr-ı zâta 509/13

2.56. Zarflama+Kimse+Yüklem+Nesne

Geh cemâl-i yâr keşf eyler nikâb/Geh celâl-i izzeti kılar hicâb 267/39

2.57. Zarflama+Yüklem+Nesne+Kimse

Bir asâdan depredir sü'bânı Ol/Bir tenûrdan gösterir tûfânı Ol 67/25

2.58. Zarflama₁+Kimse+Zarflama₂+Yüklem

Bir taraf ger ola tamâm u dürüst/Bir taraf dahi hergiz olmaya süst 501/9

Bir taraf ger dil ile sâdik ola/Bir taraf da ona muvâfık ola 501/10

2.59. Zarflama+İsimleme+Nesne+Yüklem

Gâh bir dîve Süleymânlık verir/Gâh bir mûra sehundânlık verir 67/24

2.60. Zarflama+Nesne+Yüklem+İsimleme

Sana tekrîm eden tekrîmi için/Sana ta'zîm veren ta'zîmi için

Seni hürmetli kılan hürmetiyçin/Seni izzetli kılan izzetiyçin

Sana aşkın veren Hak aşkı için/Senin üstünde Allâh hakkı için

Sana bu kudretin şükranesiyçin/Sana yol gösterenler cânı için

Beni al vehm-i şeytânî elinden/Beni kurtar bu vesvese yolundan 833/10-14

2.61. Zarflama+Yüklem+Kimse+İsimleme

Ne görüp meyl eder ârif cihana/Ne için aldana âkil zamâna 289/13

2.62. Zarflama₁+Zarflama₂+Nesne+Yüklem

Halk ile dâim bizi bîgâne kıl/Zikrin ile gönlümüz hem-hâne kıl 433/141

2.63. Yüklem+İsimleme+Nesne+Kimse

Komamış mâha revnak rûyu onun/Sımış müşkin bahâsın mûyu onun 211/10

2.64. Yüklem+Zarflama+İsimleme+Nesne

Gözet dâim önünde secdegâhı/Ko sen etrâfına meyl ü nigâhı 253/12

2.65. Yüklem₁+Yüklem₂+İsimleme+Kimse

Okudum yazdım hevâ yolunda ben/Harf okumadım Hudâ yolunda ben 421/56

2.66. Kimse+Yüklem^A+İsimleme+Yüklem^B+Zarflama

Aşk oldu bedende cârî cümle/Aşk oldu cihâna sârî cümle 551/9

2.67 Kimse+Yüklem^A+İsimleme+Zarflama^M+Yüklem^B

Kimse olmaz onda ona dest-res/Hiç kimse olmaz onda hem-nefes 449/34

2.68. Kimse+Yüklem^A+İsimleme+Nesne+Yüklem^B

Aşk eder cânâ reh-i Hakk'ı ayân/Aşk açar sana nice râz-ı nihân 547/6

2.69. Zarflama₁^M+Yüklem^A+İsimleme+Zarflama₂+Yüklem^B+Kimse

Ruh-ı nâzik ile berg-i semenden/Kad-i ra'nâ ile serv-i çemenden 213/16

Kılar Mecnûn'a bir gece güzer ol/Eder hâline varıban nazar ol 213/17

2.70. Zarflama₁+Kimse+Nesne+Zarflama₂+Yüklem

Gam olursa ol onu ni'met bile/Renc olursa ol onu râhat bile 85/2

2.71. Yüklem, Nesne+Yüklem

Nazar kıl cân gözünü açıvergil/Kerem kıl rahmet âbın saçıvergil 607/229

2.72. Yüklem, İsimleme+Yüklem

Var bihâr-ı kudrete gavnâs ol/Var künûz-ı hikmet içre hâs ol 263/11

2.73. Yüklem, Kimse+Yüklem+Zarflama

Sa'y kıl çarh merkad ola sana/Var dürüş arş mesned ola sana 125/29

2.74. Yüklem, İsimleme+Nesne+Yüklem

Var levh-i fenâda bir rakam ko/Gel bâm-ı cihâna sen alem ko 393/49

2.75. Yüklem, Yüklem+Kimse^M+Nesne

Gel düzetgil sen bu tâat-hâneyi/Var imâret eyle bu vîrâneyi 247/4

2.76. Kimse+Yüklem, Yüklem

Kimisi saîd olur görürsün/Kimisi baîd olur görürsün 227/6

2.77. Kimse+Yüklem, Nesne+Yüklem

Bendeğî tâat durur pindârî ko/İlm hem bilmek durur güftârî ko 265/17

2.78. Kimse+Yüklem, Yüklem+Zarflama+Kimse

Cân olur mahbûs u zindân ona ten/Murg dil olmuş kafes ona beden 565/17

2.79. Nesne+Yüklem, İsimleme+Yüklem

Süreti ko ma'niye kılğıl nazar/Dürrü görgil sen sedeften kıl güzer 195/5

2.80. Nesne, Yüklem^M, İsimleme+Yüklem₂

Vasf-ı ma'şûkî var âşıkâ sor/Hüsn-i Azrâ'yi çeşm-i Vâmîk'a sor 543/3

Değerlendirme ve Sonuç

Eseri nicelik ve nitelik açısından değerlendirmeyi sağlayan yukarıda da listelenmiş bakışımli cümle tipi verilerinden yola çıkılarak, Sinan Paşa'nın cümleyi ritme dâhil etmesi hususunda şu tespitlere ulaşılmıştır:

1. Tazarru'-nâme'nin bir yakarış kitabı olması nedeniyle mensur parçalarda olduğu gibi manzum bütün parçalarda da bakışımli fiil cümlesi tipleri, bakışımli isim cümlesi tiplerinden fazla kullanılmıştır; yani tasvir yaparken, yalvarış ve yakarışlar sunulurken Sinan Paşa, çoğunlukla fiil cümlelerini tercih eder.

- Halk ile dâim bizi bîgâne kıl/Zikrin ile gönlümüz hem-hâne kıl 433/141
- Cân olur mahbûs u zindân ona ten/Murg dil olmuş kafes ona beden 565/17
- Nazar kıl cân gözünü açıvergil/Kerem kıl rahmet âbın saçıvergil 607/229
- Beni gören dilde komaz jengini/Gül ruhum aksinden alır rengini 533/39
- Akı eydir "İlmi niçin kodunuz"/Aşk eydir "İlmi bende bulunuz"
- Akı eydir: "Ben yakîn verdim Hak'a"/Aşk eydir: "Ergiriyim Hazret'e" 521/20-21
- Dedim: "Ey meh-rû nedir noldu sana/Etme yakışmaz sana âh u bukâ" 531/35
- "Dedi: "Var gönlümde bir derdim aceb/Kim bana bu giriyeye oldur sebep" 531/36

2. Sinan Paşa'nın kader, insan ve İlahî düzenin işleyişi gibi soyut konulardan kaynaklanan tezatlarla ördüğü beyitler genellikle bakışımli isim cümleleriyle ifade edilmiştir; yani Sinan Paşa, sofistike düşünce ürünü olan cümlelerini ya da aforizma/özlü söz değerindeki ifadelerini çoklukla isim cümleleriyle kurar ki Türk atasözlerinin de asıl kalıbı budur: "Dil ebsem, başa esen.", "Çaputluya çalı düşman.", "İçgüveysi iç ağrısı." vb:

- Dü cihânın evveli vü âhırı/Cüz vü küllün bâtını vü zâhiri 65/16

- Her saîd ü her şakî ondan durur/Her bahîl ü her sahî ondan durur 163/1
- Zamân ondan velî onda zamân yok/Mekân ondan velî onda mekân yok 147/9
- Muhabbet şem'-i evvân-ı gönüldür/Muhabbet genc-i vîrân-ı gönüldür 507/2
- Muhabbet ahter-i bürc-i gönüldür/Muhabbet gevher-i dürc-i gönüldür 507/3

3. Sinan Paşa'nın şiirinde bakışımli 44 isim cümlesi tipi ve 81 fiil cümlesi tipi tespit edilmekle birlikte, şiirin biçim sınırlılığında ötürü, isim ve fiil cümlelerinde en sık kullanılan sıralama tipleri şunlar olmuştur:

<i>İsim Cümlesi</i>	<i>Fiil Cümlesi</i>
Yüklem	Nesne+Yüklem
Kimse+Yüklem	Kimse+Zarflama+Yüklem
Kimse^M+Yüklem	Kimse+Yüklem+Nesne
Yüklem+Kimse	Yüklem+İsimleme+Kimse
Kimse+Zarflama+Yüklem	
Kimse+Yüklem+Zarflama	
Zarflama+Yüklem+Kimse	

4. Sinan Paşa, bakışımli cümle tiplerini tek bir beytin içinde (289/13, 585/42'deki gibi), beyitlerin birer mısralarında (65/13-14'teki gibi) veya beyitler arasında (713/18-22, 501/9-10'daki gibi) kurar. 531/22-23, 211/1-5, 833/10-14'te görülen bakışımlar ise sırasıyla nesne, yüklem ve zarflama üyelerinin birden fazla beyit içermesiyle de desteklenmiştir:

Ne görüp meyl eder ârif cihana/Ne için aldana âkil zamâna 289/13

Ehl-i kurbet şevkimi artık bilir/Vuslat ehli aşkımi artık bilir 585/42

Sır içinden bunlara tâbân olur/Kamu Ondan zinde vü cünbân olur 65/13

Cümle eşyâ sâcid-i dergâhıdır/Her biri kadrince Onun âgâhıdır 65/14

Sehun sâkîsi mahmûrân-ı aşkın/Sehun cüllâbı rencûrân-ı aşkın

Sehun cism-i cihânın oldu cânı/Sehun bâğ-ı dilin âb-ı revânı

Sehun bârân u dil ebri matîrin/Sehun lûlû vü deryâsı zamîrin

Sehun ârâyîşi dildâr-ı aklın/Sehun nev-bâvesi gülzâr-ı aklın

Sehun bir sırr-ı esrâr-ı İlâhî/Sehun bir dürr-i dürc-i pâdişâhî 713/18-22

Bir taraf ger ola tamâm u dürüst/Bir taraf dahi hergiz olmaya süst 501/9

Bir taraf ger dil ile sâdik ola/Bir taraf da ona muvâfık ola 501/10

Dedi: "Kim ki aşka düştü derdi_odor/Bil tarîkatta hakikat merdi_odor

Kim ki âşık olmaya ger bin yaşar/Ehl-i dil onu hemîn oğlan sayar?" 531/22-23

O nûr-ı dîde-i bîdâr-ı Mecnûn/Müdâvât-ı dil-i bîmâr-ı Mecnûn
Şinâsâ-yı rumûz-ı dil-rübâyî/Talebkâr-ı nişân-ı âşinâyî
Çırâğ-ı meclis-i sohbet-nişânân/Nevâ-yı perdehâ-yı nâzenînân
Gül-i sîrâb-ı bostân-ı letâfet/Süvâr-ı çüst-i meydân-ı zarâfet
Büt-i şeker-leb ü şîrîn-şemâil/Cemâl-i âlem ü nûr-ı kabâil 211/1-5

Sana tekrîm eden tekrîmi için/Sana ta'zîm veren ta'zîmi için
Seni hürmetli kılan hürmetiyçin/Seni izzetli kılan izzetiyçin
Sana aşkın veren Hak aşkı için/Senin üstünde Allâh hakkı için
Sana bu kudretin şükrânesiyçin/Sana yol gösterenler cânı için
Beni al vehm-i şeytânî elinden/Beni kurtar bu vesvese yolundan 833/10-14

5. Tam bakışimli cümlelerin üyelerini oluşturan kelimeler, sayıca da eşittir:
Nesne+Yüklem

Câmî feth et ismini ref eylegil/Nefsi kesr et şerrini men eylegil 419/40

Yüklem+Seslenme+Kimse

Yârî et ey mûnis-i gam-hâregân/Çâre et ey çâre-i bî-çâregân 597/1

Kimse+Yüklem+İsimleme

Özünden özge râyum yok cihânda/Kapından gayrı câyım yok cihânda 215/8

Zarflama+Kimse+Yüklem+İsimleme

Gehî dil meyl eder vech-i sıfâta/Gehî cân tâlib olur nûr-ı zâta 509/13

İsimleme+Nesne+Yüklem+Kimse

Kimine ni'met müyesser eyler ol/Kimine zahmet mukadder eyler ol 163/7

6. Cümlede isimleme, zarflama ve nesne üyeleri âdetâ birbiri yerine kullanılır. Bu tasarruf, bakışımı hafif kusurlu hale getirir:

Birinin vasfî âhara merbut/Birinin hâli biri-le meşrut 499/3

Vücûdu aşk içinde zinde oldu/Dili ben bendesine bende oldu 517/9

Tîğ-ı vahdet varlığını pâralar/Hançer-i lâ her taraftan yâralar 585/36

Her çiğerde derdinin bir âhı var/Sana her bir zerrenin bir râhı var 489/6
Gönülden kıl teveccüh hazretine/Dil ü cândan kıyâm et hizmetine 253/11

Vücûdu cümle-i mevcûda kâhîr/Nişâmı her görünenlerde zâhîr 147/8

Yüklem+Zarflama+İsimleme+Nesne sıralamasındaki şu cümlelerin bakışımı ise ikinci mısradaki zarflama üyesi yerine kimse üyesinin kullanılmasıyla kusurlu hâle gelmiştir.

Gözet dâim önünde secdegâhı/Ko sen etrâfına meyl ü nigâhı 253/12

7. Bakışımın kusurlu sayılabileceği diğer durum ise cümle üyelerinin sayıca birbirini tutmamasıdır. Bakışımındaki fazladan üyelerin görüldüğü örnekler şunlardır:

Yüklem+Nesne

Değiştirgil bu ahlâk u sıfâtı/Yugıl dilden bu nakş-ı kâinâtı 609/55

Yüklem, İsimleme+Nesne+Yüklem

Var levh-i fenâda bir rakam ko/Gel bâm-ı cihâna sen alem ko 393/49

Nesne+Yüklem, İsimleme+Yüklem

Sûreti ko ma'niye kılğıl nazar/Dürrü görgil sen sedeften kıl güzer 195/5

Zarflama+Yüklem+Kimse

Hemîn Hak afvınadır i'timâdım/Hemîn lutfundur ancak istinâdım 837/38

Yüklem₁+Yüklem₂+İsimleme+Kimse

Okudum yazdım hevâ yolunda ben/Harf okumadım Hudâ yolunda ben 421/56

Çoğunlukla zarflama üyesinin eksikliğiyle meydana gelen örnekler şöyledir:

Zarflama+Yüklem+Kimse

Murg gibi beste-i dâne olma sen/Mübtelâ-yı hîş ü bîgâne olma sen 267/34

Kimse+Zarflama+Yüklem

Her nihâli bâğbân dikmek gerek/Her ekinin tohumu ekmek gerek 171/12

Kimse+Zarflama+Yüklem+İsimleme

Derdi olan hoş yetişir dermanına/Cân veren ten vasl olur cânânına 175/55

Zarflama₁+Zarflama₂+Nesne+Yüklem

Halk ile dâim bizi bîgâne kıl/Zikrin ile gönlümüz hem-hâne kıl 433/141

Nesne ve isimleme üyelerinin eksik olduğu örnekler ise aşağıdaki gibidir:

Zarflama+Kimse+Yüklem+Nesne

Geh cemâl-i yâr keşf eyler nikâb/Geh celâl-i izzeti kılar hicâb 267/39

Yüklem+İsimleme+Nesne+Kimse

Komamış mâha revnak rûyu onun/Sımış müşkin bahâsın mûyu onun 211/10

Müşterek unsurlardan dolayı üye sayılarının birbirini tutmadığı da görülür:

Yüklem, Yüklem+Kimse^M+Nesne

Gel düzetgil sen bu tâat-hâneyi/Var imâret eyle bu vîrâneyi 247/4

Nesne^M+Kimse+Yüklem

Lezzet-i aşkı âşikân anlar/Pâk-bâzân-i cân-fişân anlar 543/4

Seslenme^M+Zarflama+Kimse+Yüklem

İlâhî ölmeden tevfik senden/Bu cân ayrılmadan tahkik senden 609/57

Nesne^M+Kimse^M+İsimleme+Yüklem

Beni sen bu nişîmenden cüdâ kıl/Dil ü cân gülşenine âşinâ kıl 609/46

Zarflama^M+Yüklem+Kimse

Yol erine menzil-i a'lâdır ol/Müntehâ-yı câhidû finâ 'dır ol 365/6

8. Hoca Paşa, bakışım açısından kusurlu gözükse de Kimse+Yüklem, Kimse+Zarflama+Yüklem sıralamasını Kimse+Zarflama+Yüklem, Kimse+Yüklem şekline getirerek ritme dâhil eder. Aynı uygulama 605/19'da İsimleme+Kimse+Yüklem (VAR=Ø), Kimse+Yüklem sıralamasının tersiyle tek bir beyit içinde de yapılmıştır:

Bu cihân-ı akl u cân hayranıdır/Gûy-ı diller cümle ser-gerdândır 103/5

Murg-ı cândır dâmî ile pây-bend/Kimde ki sevdâsı vardır ser-bülend 103/6

Önümde âyine nûr-ı basar yok/Cihân pür-kıssa vü bende haber yok 605/19

Şu iki örnekte ise ikinci mısradaki ilk iki üyenin yeri değiştirilmiştir:

Zarflama+Nesne+Yüklem

Her deminde âlemi seyrân eder/Yer ü göğü her nefes cevlân eder 71/60

Nesne+Kimse+İsimleme+Yüklem

Ya'ni gönün sen cihâna vermegil/Sen ebed milkini ana vermegil 427/103

9. İsim cümlesinde üç, fiil cümlesinde beş sıralama tipinde üyelerin iki parça halinde kullanılmasıyla bakışım sağlanmıştır:

Kimse^A+Yüklem+Kimse^B

Hâk-i deri ravza-yı cândır onun/Gerd-i rehi cân u cihândır onun 687/14

Kimse^A+Zarflama+Kimse^B+Yüklem

Akl-i küll'ün halvetine râhi yok/Cebreîl'in vaktine âgâhi yok 665/9

Kimse+Yüklem^A+Zarflama+Yüklem^B

Merg-i bî-mergî olur ona helâl/Berg-i bî-bergî olur ona nevâl 429/118

Kimse+Yüklem^A+İsimleme+Yüklem^B+Zarflama

Aşk oldu bedende cârî cümle/Aşk oldu cihâna sârî cümle 551/9

Kimse+Yüklem^A+İsimleme+Zarflama^M+Yüklem^B

Kimse olmaz onda ona dest-res/Hiç kimse olmaz onda hem-nefes 449/34

Kimse+Yüklem^A+İsimleme+Nesne+Yüklem^B

Aşk eder câna reh-i Hakk'ı ayân/Aşk açar sana nice râz-ı nihân 547/6

Zarflama^M+Yüklem^A+İsimleme+Zarflama²+Yüklem^B+Kimse

Ruh-ı nâzik ile berg-i semenden/Kad-i ra'nâ ile serv-i çemenden 213/16

Kılar Mecnûn'a bir gece güzere ol/Eder hâline varıran nazar ol 213/17

İsimleme₁+Nesne₁+İsimleme₂+Nesne₂+Kimse^M+Yüklem^M

Carha reviş kutba sebât Ol verir/Câna safâ rûha hayât Ol verir 59/22

10. Farsça söz diziminden de rahatlıkla yararlanan Sinan Paşa, eserinin herkese faydalı olmasını ve eserinden herkesin bir türlü haz duyup zevk almasını istediği için kendi tarifiyle “fesahat doğanını Türkçe'nin enginliklerinde uçurup, hakikat ve mecaz tavusunu da kendi dilinde dolandırarak” özellikle Türkçe'yi bilinçli bir şekilde kullandığını gösterir:

Bûsitândır ki pür gül ü nesrîn/Âsümândır ki pür meh ü Pervîn 141/148

Ben ol hâkim ki bir hâşâke değmez/Ben ol hayyim ki mürde hâke değmez 605/24

Ben ol mestim ki gaflet câmin içmiş/Ben ol murgum havâ dâmına düşmüş 605/25

Her dil ki açıldı bestesidir/Her ten ki sahîh hastasıdır 389/23

Her perde ki var hayâl-bâzî/Her nakş ki görünür mecâzî 397/71

Aşk oldur ki ol kadîm olur/Câyigâhı dil-i kerîm olur 537/1

Akl ister kim bula âsûdelik/Aşk ister ki ola âlûdelik

Kime diyem ki bulmazım hem-dem/Kime arz edeyim ki yok mahrem 145/170

Fakrı bile ki ne cevherdir latîf/Fakrı bile ki ne haslettür şerîf 409/9

Bu nazm u nesri ki tertîb kıldım/Bu elfâzı ki ben terkîb kıldım

Tazarru'-nâme-i sâhib-dilândır/Ki makbûl-i revân-ı mukbilândır

Enîs-i hâtır-ı bî-çâregândır/Ferah-bahş-ı dil-i âvâregândır

Gülistândır ki döşenmiş çiçekler/Dolu içi gül ile yâsemenler 711/4-7

İlinti zamirleriyle kurulan cümle tiplerinin yanında 387/9'daki şu örnekte Farsça tamlamaların kurucu üyelerinin Türkçe sıfat tamlaması (çihil sabuh ve sad fütûh) olduğu da görülür. Bu türden tasarruflar şairlerin Türkçe kelime ve kelime gruplarını yabancı bir dilin söz dizimine rahatlıkla dâhil edebildiğinin işareti olarak karşımıza çıkmaktadır⁴.

⁴ Terk idüp geçti ne varsa seltanet/Çıktı dilden **hubb-ı eski memleket** (Tulum 2014/b: 458/3707); İçün taşun olsa müvâfik kamu/İrişmez sana bil '**azâb-ı tamu** (Tulum 2014/b: 514/4498)

Mahmûr-ı çihil sabûh kıldı/Şâyeste-i sad fûtûh kıldı 387/9

Kısacası Hoca Paşa için cümle, şiirdeki ritmi yakalamada en büyük araçtır; çünkü o, cümle üyelerinin sayı ve sıralanışının meydana getirdiği bakışım sayesinde gerek Farsça ki'li birleşik yapılarla gerek Türkçe'ye özgü söz kalıplarıyla basit, sıralı ya da şartlı birleşik cümleler hâlinde toplam 125 ayrı cümle tipi kullanmıştır. Tam bakışımın yanı sıra unsur sayısı veya unsur değişikliğinden ötürü kusurlu bakışımlar da ritmik kabul edilmiştir. Eski Türkçe'den beri cümlede kelime sırası gramerce sebeplerle veya edebî ifadenin biçimsel gereklilikleriyle yer yer değişegelse de Sinan Paşa, Tazarruât'ın mensur kısmında kullandığı toplam 224 bakışımlı cümle tipi ve manzum kısmında kurduğu toplam 125 bakışımlı cümle tipi ile Türk diline edebî bir yazı dili niteliği kazandırarak, dilimizin söz dizimi yetkinliğinin sınırlarını tanımamız, bu alandaki zenginlik ve erginliğini anlamamız için adeta bir anayasa oluşturmuştur. Öyleyse bir Türk düzyazı ustası olarak Sinan Paşa kendine has, taklit edilememiş anlatım tekniğini cümleyle meydana getirdiği bakışım sayesinde geliştirmiştir.

KAYNAKLAR

- Banguoğlu, Tahsin. (2007). Türkçenin Grameri, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çelikelden, Günay (2018). Sinan Paşa'nın Nesrinde Ritmik Unsurlar (Tazarru'nâme Üzerinde Tahlil). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. Mehmet Mahur Tulum, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tulum, Mertol (2013). Osmanlı Türkçesi Büyük El Sözlüğü, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Tulum, Mertol. (2014a). Tazarru'-Nâme, Yakarışlar Kitabı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Tulum, M. (2014b). Sergüzeşt (16. Yüzyılda Bir Otobiyoğrafi) ve Ravzatü't-Tevhîd (Zeynîlik Tarihine Işık Tutan Sembolik Bir Eser) Hacı Ahmed Efendi (ö. 1542'den sonra), İnceleme-Metin-Tıpkıbasım, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.